

Om rus og kvinnelige stereotyper

Astrid Renland

Redaktør i Rus & Samfunn

Rundt midten av 1990-tallet jobbet jeg noen år i lavterskelinstitusjoner for kvinner i Oslo. Kvinnene som bodde der, hadde bred erfaring med både rus og prostitusjon, og det faglige perspektivet var basert på en kjønnnet forståelse som skulle ivareta det som ble hevdet å være kvinnenes spesielle behov. I skjermede omgivelser skulle kvinnene beskyttes mot menn, lære å ivareta seg selv og bli kjent med andre kvinner. Den faglige tilnærmingen bygde på kvinne- og kjønnskritisk forskning som gikk i rette med hvordan kvinners rusmisbruk i den grad dette var tematisert i forskning på kriminalitet og rus ble individualisert og sykelliggjort.

Det er tankevekkende at offerperspektivet fortsatt er hovedtilnærmingen til forståelse av kvinner, avvik og rus

Kort og overfladisk fortalt slo datidens forskning fast at årsaken til rus og prostitusjon var å finne i seksuelle overgrep i barndommen, og at veien inn i et tradisjonelt patriarkalsk rusmiljø ofte gikk via forkjærlighet for spennende, kriminelle gutter eller utslåtte menn. Prostitusjon ble sett som et uttrykk for kvinners dårlige forhold til menn og egen seksualitet.

Offerperspektivet har møtt kritikk. Nye studier viser at veien til rusmisbruk ofte starter med utprøving og nytelse av rusmidler, at kjærsteri både kan være strategisk handling for å få tilgang til dop og finansiere misbruk, og at prostitusjon for mange representerer økonomisk selvstendighet og egenkontroll innenfor en subkultur der macho-verdier er rådende. Deltagelse i slike subkulturer kan være et uttrykk for motstand og opprør mot det bestående.

Det ene perspektivet utelukker ikke det andre, tvert imot. Vi vet at blant befolkningen av marginaliserte rusmisbrukere av begge kjønn er det mange som kan fortelle om krenkelser i form av omsorgssvikt, overgrep, dårlige livsbetingelser og levekårsproblemer. Poenget her er at i offerperspektivets lys framstår kvinner som stakkarslige, passive og irrasjonelle marionetter styrt av patriarkalske strukturer.

Derfor er det tankevekkende at to tiår senere er offerperspektivet fortsatt hovedtilnærmingen til forståelse av kvinner, avvik og rus. Et eksempel på det er regjeringens kriminalmelding «Straff som virker», der kvinnelige fanger beskrives som en gruppe med behov for særlig tilrettelegging. Her kan vi lese at kvinner ofte har dårlig selvbilde av på grunn av vanskelige oppvekstvilkår, og at mange har traumatiske opplevelser som følge av seksuelle overgrep i barndommen og erfaringer med prostitusjon. Derfor foreslås det å opprette egne samtalegrupper om seksualitet og voldsproblematikk for kvinnene. Selv når det anbefales egne kvinnefengsler, er det med henvisning til kvinnenes dårlige forhold til menn, og ikke at kvinneavdelinger etablert i anstalter for menn er dårlig tilrettelagt fordi både arbeids- og fritidsressurser favoriserer nettopp menn.

Synet på kvinner som ofre gjør seg også gjeldende i diskusjonen om kvinner og rus i arbeidslivet. I de senere årene har alkoholkulturer og drikkepress i arbeidslivet fått en mer fremtredende plass i både rusforskning og behandling. Bekymringen er knyttet til at det er høyt alkoholbruk rundt representasjonsmiddager og konferanser, samtidig som skillet mellom arbeid og fritid utviskes. Når det gjelder kvinner, er de store fortellingene knyttet til at økt deltagelse i arbeidslivet fører til et møte med en maskulin drikkekultur. At etterkrigstidens hjemmeværende kvinner var legemiddelindustriens

hovedmålgruppe for omsetning av «beroligende midler», og at de derfor kanskje ikke var så ukjente med ruskulturer, vurderes ikke. Ja, selv når alkoholproblemene åpenbart kan knyttes til at omsorgsyrkets stress og slit har blitt døyvet med altfor hyppige debrifingskvelder med kvinnelige kollegaer og vinglass, formidler behandlingssektoren behovet for skjermede kvinneavdelinger fordi kvinner ofte har et problematisk forhold til menn og har behov for å bli kjent med seg selv og sine egne grenser, og for å få styrket relasjonene seg imellom.

Spørsmålet er om offerperspektivet brukes som retorisk ressurs for å få oppmerksomhet på og oppslutning om sosiale fenomener og problemer, eller om det er et uttrykk for at kvinner fortsatt forstås som en ensartet gruppe som handler i regi av å være kjønn. Konsekvensene av at kontrollog hjelpesystemet vedlikeholder offerperspektivet og reproducerer kvinnelige stereotypier, bør uansett utforskes, for sosiale avvik definerer også det normale.